

**Кримінально-правова
характеристика незаконного
заволодіння землями водного
фонду в особливо великих
розмірах: соціальна
обумовленість та склад
кримінального
правопорушення**

У монографії проведено комплексне дослідження питань кримінально-правової характеристики незаконного заволодіння землями водного фонду.

Встановлено і всебічно досліджено елементи складу розглядуваного злочину. З'ясовано ознаки і властивості предмету злочину.

Досліджено обставини, що зумовлюють соціальну обумовленість розглядуваного злочину.

Монографія може бути корисною для науковців, здобувачів вищої освіти, суддів, працівників правоохоронних органів, юристів-практиків.

Науково-дослідний інститут публічного права
Науково-дослідний інститут проблем
досудового розслідування АО «DEFENSORES»

Бабікова О. С.
Сівак О. В.

**Кримінально-правова характеристика
незаконного заволодіння землями
водного фонду
в особливо великих розмірах:
соціальна обумовленість та склад
кримінального правопорушення**

Монографія

Київ – 2024

УДК 343.37:[349.415:[332.364:556]](477)(02)
К82

*Рекомендовано до друку
Вченою радою
Національної академії внутрішніх справ
Протокол № 13 від 10.10.2023 р.*

Рецензенти:

І. В. Берднік –

доктор юридичних наук, професор, головний спеціаліст
Тренінгового центру прокурорів України

М. А. Рубашченко –

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
кримінального права № 1
Національного юридичного університету
ім. Ярослава Мудрого

Бабікова О. С., Сівак О. В.

К82 **Кримінально-правова характеристика незаконного
заводіння землями водного фонду в особливо великих
розмірах: соціальна обумовленість та склад кримінально-
го правопорушення: монографія / Бабікова О. С., Сівак О. В. –
Київ: Норма права, 2024. 200 с.**

ISBN 978-617-7850-86-0

У монографії проведено комплексне дослідження питань кримінально-правової характеристики незаконного заволодіння землями водного фонду.

Встановлено і всебічно досліджено елементи складу розглядуваного злочину. З'ясовано ознаки і властивості предмету злочину.

Досліджено обставини, що зумовлюють соціальну обумовленість розглядуваного злочину.

Монографія може бути корисною для науковців, здобувачів вищої освіти, суддів, працівників правоохоронних органів, юристів-практиків.

УДК 343.37:[349.415:[332.364:556]](477)(02)

ISBN 978-617-7850-86-0

© Бабікова О. С., Сівак О. В., 2024
© Норма права, 2024

ЗМІСТ

Перелік умовних позначень та скорочень 5

ВСТУП..... 6

РОЗДІЛ 1

**Загальна характеристика незаконного заволодіння
землями водного фонду в особливо великих розмірах 9**

1.1. Стан наукового дослідження питань
кримінально-правової характеристики незаконного
заволодіння землями водного фонду в особливо
великих розмірах 9

1.2. Соціальна обумовленість встановлення
кримінальної відповідальності за незаконне
заволодіння землями водного фонду в особливо
великих розмірах 19

1.3. Кримінально-правова характеристика незаконного
заволодіння землями водного фонду в особливо
великих розмірах за законодавством зарубіжних країн 37

Висновки до розділу 1 57

Список використаних джерел. 58

РОЗДІЛ 2

**Об'єктивні та суб'єктивні ознаки незаконного
заволодіння землями водного фонду
в особливо великих розмірах 63**

2.1. Об'єкт незаконного заволодіння землями
водного фонду в особливо великих розмірах 63

2.2. Зміст об'єктивної сторони незаконного
заволодіння землями водного фонду в особливо
великих розмірах 80

2.3. Суб'єкт незаконного заволодіння землями
водного фонду в особливо великих розмірах 93

2.4. Характеристика суб'єктивної сторони незаконного
заволодіння землями водного фонду
в особливо великих розмірах 107

Висновки до розділу 2 120

Список використаних джерел. 122

РОЗДІЛ 3

Кваліфікуючі ознаки та відмежування незаконного заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах від суміжних складів злочинів 129

3.1. Кваліфікуючі ознаки незаконного заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах 129

3.2. Відмежування незаконного заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах від суміжних складів кримінальних правопорушень 148

Висновки до розділу 3 168

ВИСНОВКИ 170

ДОДАТКИ 177

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ

ВК	–	Водний кодекс України
ВРУ	–	Верховна Рада України
ВХП	–	Всесвітня хартія природи
ЄС	–	Європейський Союз
ЗК	–	Земельний кодекс України
ЗУ	–	Закон України
КК АР	–	Кримінальний кодекс Азербайджанської республіки
КК ЛР	–	Кримінальний кодекс Латвійської Республіки
КК РБ	–	Кримінальний кодекс Республіки Білорусь
КК РК	–	Кримінальний кодекс Республіки Казахстан
КК РМ	–	Кримінальний кодекс Республіки Молдова
КК України	–	Кримінальний кодекс України
ККЛР	–	Кримінальний кодекс Литовської Республіки
ККРП	–	Кримінальний кодекс Республіки Польща
ККФРН	–	Кримінальний кодекс Федеративної Республіки Німеччини
КПК України	–	Кримінальний процесуальний кодекс України
КУ	–	Конституція України
КУпАП	–	Кодекс України про адміністративні правопорушення
ППВСУ	–	постанова Пленуму Верховного суду України
р.	–	рік
ст.	–	стаття
США	–	Сполучені Штати Америки
ЦК України	–	Цивільний кодекс України
ч.	–	частина

ВСТУП

Навколишнє природне середовище, будучи однією з найголовніших цінностей людства, виступає осередком життєдіяльності людини, створює умови для її розвитку та продовження роду, а також всього живого на нашій планеті.

Науково-технічний прогрес, економічний розвиток, приріст населення на планеті, який прослідковується протягом тривалого часу негативно позначаються на оточуючому нас природному середовищі, в деяких випадках, наносячи непоправну шкоду, у вигляді зникнення певних природних об'єктів, тварин, рослин. Результати життєдіяльності людства негативно впливають на природне середовища та призводять до порушення його збалансованості, виснаження та не раціонального використання природних ресурсів. У свою чергу, такі негативні впливи ставлять під сумнів можливість збереження навколишнього природного середовища для майбутніх поколінь, збереження його природних об'єктів, флори та фауни.

Важливість такого природного об'єкта як землі, у тому числі землі водного фонду, проявляється в положеннях ст. 14 Конституції України яка вказує, що землі виступають національним багатством нашої держави та знаходяться під особливою охороною. У свою чергу, землі водного фонду, які виступають головним об'єктом даного дослідження, будучи структурною складовою земель загалом, мають бути забезпечені належним контролем та захистом з боку держави, з метою попередження та протидії незаконним посяганням, які впливають не лише на даний вид земель, а й загалом на всю екосистему у взаємозалежності з якою вони перебувають. Вагомою рушійною силою в питанні встановлення захисту земель водного фонду та попередження таких посягань виступає чинне законодавство України в екологічній сфері та його постійне вдосконалення, що дозволяє забезпечити належну охорону даного природного об'єкту. Проблема захисту земель водного фонду була актуальною у всі часи однак, людська та законодавча легковажність призвели до необхідності закріплення на законодавчому рівні певних правил поведінки по відношенню до вказаного природного об'єкту з метою попередження та відвернення негативних наслідків у випадках незаконного поводженням з даним об'єктом.

Встановлення кримінальної відповідальності за суспільно небезпечні посягання, що наносять шкоду землям водного фонду, одночасно негативно впливаючи на загальний стан довкілля, й тим самим створюючи передумови до дестабілізації екологічної обстановки, пов'язано із зростанням негативного антропогенного впливу на досліджуваний об'єкт, який полягає у вилученні частини земель водного фонду з їх природного середовища, порушенням правил використання та поводження з ними, а також іншого шкідливого протиправного втручання.

Питання кримінально-правової охорони земель водного фонду доволі тривалий час залишалось не вирішеним, про що свідчить аналіз положень Кримінального кодексу УРСР 1960 року та норм КК України, які станом до 2009 року жодним чином не врегульовували питання кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння землями водного фонду. На сьогоднішній день не вирішеним залишається питання притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення щодо земель водного фонду. Здійснений у даному дослідженні аналіз законодавства деяких зарубіжних країн у сфері кримінальної охорони земель водного фонду вказав на негативну тенденцію, як проявляється в тому, що в багатьох країнах саме питання кримінально-правової охорони земель водного фонду не врегульовано, а вказаний природний об'єкт захищається загальними природоохоронними нормами. Однак, виявлено позитивний досвід США та Великобританії у даному питанні. Можемо стверджувати, що з прийняттям ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за правопорушення у сфері довкілля» від 5 листопада 2009 р. вітчизняний законодавець був першим, хто вирішив питання кримінально-правової охорони земель водного фонду шляхом доповнення КК України ст. 239², яка визначила межі кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння поверхневим ґрунтовим шаром земель водного фонду. Вказана норма є важливою в процесі врегулювання суспільних відносин щодо охорони земель водного фонду. Враховуючи, відсутність міжнародної правової практики та законодавчого закріплення кримінальної охорони саме земель одного фонду є очевидним, що вітчизняним законодавцем при створенні положень ст. 239² КК України допущено певні прогалини, які породжують труднощі у розумінні та застосуванні вказаної норми на практиці, атому

вбачається за необхідне провести наукове дослідження та здійснити теоретичне обґрунтування важливості та актуальності положень ст. 239² КК України та надати обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення досліджуваної норми для її ефективного використання в правозастосовній діяльності.

Одночасно, необхідність проведення ґрунтовного наукового дослідження питання незаконного заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах зумовлена незначною кількістю досліджень з даної теми. Однак, досліджуване питання частково висвітлювалось у науково-практичних коментарях, монографічних дослідженнях з питань кримінально-правової охорони довкілля, учбовій літературі. Дослідженням проблем кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища, займалися такі науковці як В. І. Андрейцев, В. І. Антіпов, М. І. Бажанов, С. Б. Гавриш, Е. М. Жевлаков, П. Ф. Повеліцина, В. С. Трубінер, А. П. Чугаєв, Ю. С. Шемшученко, В. А. Широков. Праці деяких з них, таких як М. І. Бажанов, В. М. Кудрявцев, Т. В. Корнякова, М. В. Куц, П. С. Матишевський, В. В. Сташис, В. Я. Тацій та ін. створили гарне теоретичне підґрунтя для дослідження загальних питань екологічних злочинів, у тому числі й кримінального правопорушення передбаченого ст. 239² КК України. На сьогоднішній день дослідженням кримінальних правопорушень проти довкілля, у тому числі складу злочину передбаченого ст. 239² КК України, займаються такі науковці як С. Б. Гавриш, С. В. Гізімчук, О. О. Дудоров, М. В. Кумановський, Н. А. Лопашенко, В. К. Матвійчук, І. І. Митрофанов, Р. О. Мовчан, Н. В. Нетеса, О. С. Олійник, О. М. Царенко.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини у сфері екологічної безпеки та правове забезпечення охорони земель водного фонду.

Предметом дослідження є кримінально-правова характеристика незаконного заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах.

Щиру вдячність висловлюємо рецензентам монографії – Берднік Інні Володимирівні, Рубашенку Миколі Анатолійовичу, науковому керівнику – Приходько Тетяні Миколаївні та своїм колегам за їх слушні поради, зауваження та рекомендації у підготовці цієї праці.

РОЗДІЛ 1

Загальна характеристика незаконного заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах

1.1. Стан наукового дослідження питання кримінально-правової характеристики незаконного заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах

Держава Україна є доволі молодою, процес укріплення якої відбувається й по сьогоднішній день. Визначальну роль у становленні будь-якої держави відіграє законодавство, яке здатне визначити її як правову державу, яка піклується про захист та реалізацію прав своїх громадян. Чималу роль в системі національного законодавства відіграє КК України, першочерговим завданням якого є захист суспільних відносин в певній сфері від злочинних посягань та визначення міри покарання у разі їх вчинення.

З метою проведення ґрунтовного вивчення стану наукового дослідження питання характеристики незаконного заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах пропонується таке вивчення проводити в два етапи. На першому етапі ми з'ясуємо передумови, які сприяли доповненню Кримінального кодексу України ст. 239² та встановленню кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах. На другому етапі, ми встановимо перелік наукових досліджень та праць присвячених обраній темі та в загальних рисах опишемо їх.

Для національного відродження України, її науково-технічного розвитку та соціального прогресу, розбудови основ демократичної правової держави все більшого значення набуває проблема оптимізації взаємодії суспільства і природи. Важливо, щоб державотворення і екологічний правопорядок підпорядко-

РОЗДІЛ 1. Загальна характеристика незаконного заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах

увались інтересам особи і громадянського суспільства, а навколишнє природне середовище виступало як компонент цілісної системи, об'єкт цілеспрямованого природозберігаючого регулювання і правової охорони.

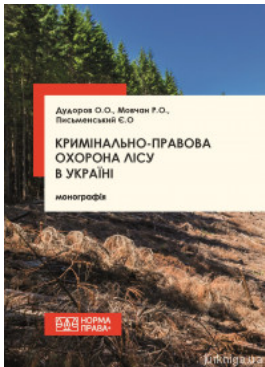
В процесі взаємодії людини та оточуючого її природного середовища постійно виникають криміногенно значущі, соціально-економічні та інші протиріччя, неузгодженості. Загальною передумовою їх утворення є об'єктивно існуюча закономірність – нерівномірність соціального розвитку суспільства і суперечливий характер взаємодії його з оточуючим природним середовищем. Зокрема, протиріччя між наявними запасами, покладами природних ресурсів країни, дбайливим збереженням та їх використанням для задоволення життєво необхідних потреб суспільства, потребою у неухильному дотриманні екологічних закономірностей та бажанням забезпечити сприятливе середовище для проживання населення [54].

Вирішальну роль у врегулюванні зазначених питань відіграє чинне законодавство та його розвиток і відповідність сучасним потребам суспільства, наукові дослідження фахівців у галузі права. До моменту прийняття у 2001 році нового Кримінального кодексу України, питання кримінальної відповідальності за вчинення злочинів проти довкілля врегульовувалось положеннями Кримінального кодексу України 1960 року.

Дослідженням проблем кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища, на час чинності кримінального кодексу 1960 року, займалися такі науковці як В. І. Андрейцев, В. І. Антіпов, М. І. Бажанов, С. Б. Гавриш, Е. М. Жевлаков, П. Ф. Повеліцина, В.С. Трубінер, А. П. Чугаєв, Ю. С. Шемшученко, В. А. Широков. Праці деяких з них, таких як М. І. Бажанов, В. М. Кудрявцев, Т. В. Кортнякова, М. В. Куц, П. С. Матишевський, В. В. Сташис, В. Я. Тацій та ін., які створили гарне теоретичне підґрунтя для дослідження загальних питань екологічних злочинів, у тому числі кримінального правопорушення передбаченого ст. 239² КК України.

Екологічному захисту в кодексі 1960 року не було відведено окремого розділу, а питання даного виду кримінальних правопорушень висвітлювались у розділі Х «Злочини проти громадської безпеки, громадського порядку та народного здоров'я». Так, встановлювалась кримінальна відповідальність за пору-

Книги, які можуть вас зацікавити

Кримінально-правова охорона лісу в Україні

Кримінальний кодекс України. Алерта

Кримінальний процесуальний кодекс України. Алерта

Міжнародно-правові засади миротворчої діяльності міжнародних регіональних організацій у контексті відновлення територіальної цілісності України

Міжнародне право охорони культурних цінностей та його імплементація у внутрішньому праві України

Від доквілля Землі до космічного простору

Перейти до галузі права
Кримінальне право та процес

[Перейти на сайт →](#)